

Ірина Іванчук,
студентка магістратури
ННІ філології та журналістики.
Науковий керівник: **Г. К. Конторчук,**
кандидат філологічних наук, доцент.

КОЛЬОРОНАЗВИ В ПОЕЗІЇ М. ВІНГРАНОВСЬКОГО

У статті проаналізовано кольороназви, використані М. Вінграновським у поетичних творах у світлі лінгвосинергетики; з'ясовано місце і роль кольороназв у системі ідеостилю письменника.

Лексеми-кольороназви в мові художніх творів стали об'єктом уваги лінгвістів порівняно недавно – в останні 35-40 років (автори праць: С. Горожанова, О. В. Коваль-Костинська, А. Кириченко, В. П. Ковальов, Н. П. Дарчук, Л. В. Гоцур, Л. О. Громова, Л. О. Пустовіт та ін.). Предметом дослідження була історія виникнення окремих кольороназв української мови, структурно-семантичні типи кольороназв, порівняльна характеристика кольорів у різних мовах, значення кольорів у художніх творах та ін.

Питання функціонування кольороназв у тканині поезії Миколи Вінграновського залишається нерозробленим. Вивчення особливостей творчої манери цього автора, зокрема широкого використання колірних лексем, спонукає до заглиблення у багатогранний і різнобарвний світ мовотворення та образотворення М. Вінграновського.

Актуальність нашого дослідження зумовлене потребами аналізу вживаних кольороназв у поетичних творах з позиції когнітивної лінгвістики та виявлення особливостей функціонування кольороназв у рамках української літератури ХХ століття.

Колір у поетичному тексті, з'являючись поряд із конкретним образом, органічно вливається в нього, семантично доповнює його. Якщо ж цей образ символічний, то, зрозуміло, що і колір набуває символічної семантики, сам стає символом, натяком на щось. На що саме опосередковано вказуватиме колір-символ, залежить від авторського задуму. Тому один і той же колір може мати різне символічне значення у різних творах одного письменника. Колір, якщо у ньому збережено якості символу, народжує своє асоціативне

поле із власною семантикою, яке визначене контекстом, ходом подій у тексті [1, с. 34].

Поезія Миколи Вінграновського насичена барвами й різноманітними їх відтінками. Серед усього цього багатства палітри домінує кілька кольорів: червоний, чорний, синій, золотий, частіше, ніж інші, також зустрічається білий.

Кольором поет фокусує протилежність чуттів, настрою, емоцій.

Колір у нього – це вічна боротьба протилежностей, це контрастування речей, на зіткненні яких утворюється якась нова якість, що так багато значить для ідеї вірша.

Наприклад, із первинною семантикою слово **чорний** Микола Вінграновський уживає в пейзажних замальовках. Поет прагне не просто намалювати картину природи, а підготувати читача до сприйняття ліричного образу, викликати у нього відповідний настрій. Тому не дивно, що „**чорне поле**” воно дійсно чорне, бо то рілля, а над ним – **чорна** даль, **чорна** хмара. Так автор зображує реальну картину природи.

Микола Вінграновський використовує прикметник чорний як портретний штрих, характерологічну деталь, зокрема опис очей, адже саме вони є дзеркалом душі, у якому вповні розкривається сутність людини, її моральні й духовні якості: «*І моєю літньою судьбою / На Поділля, Галич і на Степ / Карим оком, **чорною** бровою / Ти мене у серці понесеши*» (Вінгр., с. 179), «*Небо чис в твоїх **чорних** боїться очах*» (Вінгр., с. 100).

На позначення чорного кольору поет уживає okazіonalіzm «*винові* крила»: «**Винова** дама, — а гора Хомок, — / **Винові** крила темінь розпустила...» (Вінгр., с. 58).

У поезіях М. Вінграновського вживання кольороназв як складових елементів семантико-асоціативних опозицій зумовлене образотворчою метою в поетичному мовленні: білий – чорний, червоний – чорний. Наприклад: «*Цієї ночі сніг упав – На **чорне** впало **біле***» (Вінгр., с. 67), «*На **чорному** полі Витворений з криги та снігу З'являється **білий** рояль*» (Вінгр., с. 117), «*Цей **білий** образ **чорний** по ночах, / І зігнутих дерев неандертальці... / Ці **білі** руки з голубими пальцями / Горять мені і досі на очах... / Я плачу. Все **біло** навколо. / Я плачу сліпими сльозами, / І мова моя пересохла...*» (Вінгр., с. 16).

Можна зробити висновок, що чорний колір у поетичних творах М. Вінграновського вжито для передачі переживань ліричного героя, завжди напружених і драматичних, завжди охоплених тривогою за

долю коханої людини [3, с. 62]: *«Переживу. Перечорнію. / Перекигичу. Пропаду. / Зате – нічого. Все. Німію. / Байдужість в голови кладу»* (Вінгр., с. 15).

Часто автор використовує прикметник сивий у пейзажних замальовках на позначення природних явищ (з уживанням оказіональних утворень): *«Димно дихають в сивих снігах сосеняточка і сосенята...»* (Вінгр., с. 127), *«На сивавих дощах в сплотнілому листі / Як далеко-далеко ти любила мене...»* (Вінгр., с. 14), *«Сиво як... сивосниву сосну / Нюха заєць і тінь свою нюха»* (Вінгр., с. 127).

Кольорономінації білого виявилися найбільш різнорідними за словотвірною структурою: М. Вінграновський використовує деривати субстантивного (*біління, з білоти, побіл*), ад'єктивного (*біленька*), дієслівного (*біліє, білять, забіліє, збіліла*), адвербіального (*біло*) типу, композити (*білодення, білоквіті, білолапа*).

Уживання жовтого як складового елемента семантико-асоціативних опозицій зумовлене образотворчою метою в поетичному мовленні: червоний – жовтий, жовтий – сірий: *«Тринадцять руж – тринадцять кружелянь: / Червоне жовтим, жовте сірим душиться»* (Вінгр., с. 16).

Автор уживає колір-оказіоналізм гірчичний на позначення сонячного світла: *«В гірчичнім світлі днів осінніх...»* (Вінгр., с. 19). Українській мові використання *гірчичного* кольору на позначення жовтого не властиво.

У художньому контексті нерідко слово золотий виявляє таку багатозначність, у якій тісно переплітаються загальномовні і власне поетичні смислові відтінки [4, с. 22].

Причина популярності цього слова, очевидно, насамперед в його рефлексорній здатності, в тому, що, поєднуючись із семантикою інших слів, дуже віддалених за значенням, це слово може вживатись метафорично, викликати певні емоції, створювати словесну образність [4, с. 23].

Аналізуючи семантико-стилістичне навантаження прикметника золотий у поезії М. Вінграновського, відзначимо переважання непрямих асоціацій з кольором золота, а вживання цього слова на означення загального позитивного, емоційно-оцінного змісту якогось явища, предмета, тобто наповнення прикметника психологічним смислом [4, с. 23].

Так, назва **золотий** із семантикою «сяючий, блискучий» уживається на позначення місячного світла, ночі: «*Не живе там ніч золота. / Коло кола ти, коло кола я*» (Вінгр., с. 107), «*Й на золотому ковзані Чумацьким Возом править місяць*» (Вінгр., с. 59); для змалювання зоряного неба: «*Золоте кермо Заснулої хмарини понад полем*» (Вінгр., с. 66), «*Зоря летить, як молодий Шевченко, / І золоте обличчя у зорі!*» (Вінгр., с. 148), «*Бачиш, рибонько, з гаю вечір йде, / В зорях золотих виходить небо*» (Вінгр., с. 176); космічного простору: «*Дванадцятого квітня мій ровесник / Був хлібом посланий у чорне й золоте*» (Вінгр., с. 124).

Кольороназви в М. Вінграновського є основою перифраз-оказіоналізмів: «*Руда орда копиць у виднокружжі, / І сонця кров солом'яно-руда*» (Вінгр., с. 16). Не цурається автор і давніх українських назв кольорів. Наприклад, **черлений** (Давноруське червоний, благородний колір. Можливо, із мідним відливом.): «*Черлений червень*» (Вінгр., с. 55), «*Лежить дорога у черлене. / І жовта хмара угорі*» (Вінгр., с. 48).

Одним з аспектів нашого дослідження стали кольороназви як база стилістичного увиразнення слова у віршах Миколи Вінграновського.

Метафоричність кольороназв М. Вінграновського особливо виразно проявляється в яскравих авторських колористичних епітетах, які є емоційно-експресивними засобами передачі авторської модальності [2, с. 44].

Так, передати внутрішнє через зовнішнє допомагають майстерно дібрані епітети до слова очі, що описують колір, розмір, форму, вираз очей або погляд і вживаються в прямих і переносних значеннях: *червоні, старі, зелені, рабські, голубі, темно-горіхові, сірі, чорні, карі.*

Позитивний оцінний зміст епітетів червоний, білий веде свій початок із фольклорних словосполучень червона калина, червоне намисто, червоні чоботи, біла хустка, біле личко і под.: «*Вона (дівчина) іде в червонім намистинні, / І тінь її, і відер тінь гойдлива / Ідуть із нею...*» (Вінгр., с. 179), «*Але нараз – вода з-під них і хлюпне / На білому піску в слідочки ніг*» (Вінгр., с. 179).

Властиві фольклорній мові персоніфікації ускладнюються в метафорах, напр.: «*Сира земля пошерхлими губами / Припала до грудей сівалок голубих*» (Вінгр., с. 126), «*Білий ранок рушник носить, витирає очі*» (Вінгр., с. 40).

У М. Вінграновського часто спостерігається оновлення поетичної експресії постійних епітетів, яке зумовлюється зміною усталеної сполучуваності. Наприклад, традиційне народнопісенне означення карі очі («*Найдеш собі дівчиноньку з карими очима*») у сучасному поетичному мовленні помітно розширює свій контекст.

У поезії М. Вінграновського воно входить до сполук зі словами голівка, коси, напр.: «*І карі коси сумовливі...*» (Вінгр., с. 82), «*І карі очі, і голівку кару...*» (Вінгр., с. 42). Первинне значення епітета зберігається, а незвична сполучуваність викликає стилістичний ефект [2, с. 44].

Показовим у мові поетичних творів М. Вінграновського є сполучення традиційних епітетів зі словами абстрактного плану у самобутніх експресивних метафорах типу «*Дві білі пісні рук твоїх зі мною*» (Вінгр., с. 13), «*Білим димом снігів...*» (Вінгр., с. 28), «*Зелені руки розкинув сонний сад*» (Вінгр., с. 125), «*Зеленим голосом сади зовуть зозулю*» (Вінгр., с. 34). Епітети білий, зелений відходять у таких контекстах від конкретного називання кольору до позитивної оцінності, символічності. Незвичне поєднання традиційних епітетів, які передають поняття людина (дівчина). Наприклад, у перифразах «*Чорняве полум'я з печальними очима*» (Вінгр., с. 30), «*Спи, моя тривого кароока*» оновлюється семантика прикметників чорняве, кароока, переосмислюються слова полум'я, тривога, які заступають поняття дівчина.

Аналіз колористики поезій М. Вінграновського, а також колористично маркованих компонентів дає можливість зробити висновок, що використання чистих барв, а не відтінків свідчить про строкатий художній світ автора, ліричний герой постійно перебуває в спектрі позитивних кольорів.

Колір у М. Вінграновського – це відчуття, засіб створення образів, їх увиразнення. Несистемність уживання кольороназв є свідченням синестетичних проявів, а системне їх використання під впливом народнопоетичної традиції є синергетичним проявом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Губарева Г. Семантичні перетворення кольоративів у поетичній мові Ліни Костенко // Матеріали міжнародної студентської наукової конференції «2001 рік – рік мов: людина, мова, комунікація, культура в світлі нової парадигми знань». – Харків, 2001. – С. 34-35.

2. Данилюк Н. Я обізвався серцем в світі: (Народнопісенне слово в поезії Миколи Вінграновського.) // Культура слова. – Випуск 33. – 1987.
3. Ковальова Т. В. Трансформація фольклорних колірних образів в українській поезії поч. ХХ ст. // Лінгвістичні дослідження: Науковий вісник. – Х.: Харківський державний педагогічний університет імені Г.Сковороди. – Вип. 3. – Х., 1997. – С. 62-69.
4. Панько Т. І. Слово золотий у поезії І. Я. Франка // Рідне слово. – К, 1974. – С. 22-27.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ДЖЕРЕЛ

Вінгр.

Вінграновський М. С. Цю жінку я люблю. – К.: Дніпро, 1990 – 205 с.